

МИРОТВОРЧІСТЬ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ УКРАЇНИ

Статтю присвячено проблемі становлення, розвитку та виявлення особливостей миротворчості як одного з компонентів зовнішньої політики України. Дослідження цієї теми відповідає сучасним потребам світу у вирішенні проблем стабільності й безпеки. У роботі визначені передумови залучення України до миротворчої діяльності та її роль в цьому процесі. На основі вивчення великої кількості документальних матеріалів проведений всебічний комплексний аналіз миротворчої діяльності провідних міжнародних організацій, яким дається повна об'єктивна характеристика й оцінка. Наведені об'єктивні причини характерних змін у розвитку миротворчих операцій. З'ясовані окремі маловивчені питання, що стосуються миротворчості як реалізації зовнішньополітичного курсу України.

Україна послідовно будує свою зовнішню політику на основі беззастережного дотримання принципів міжнародного права, Статуту ООН та інших міжнародно-правових актів. Україна розглядає участь у міжнародних миротворчих операціях як важливу складову своєї зовнішньої політики, виходячи із усвідомлення власної відповідальності у справі підтримання міжнародного миру і безпеки, враховуючи зобов'язання України як держави-члена ООН надавати допомогу Організації в діях, що проводяться відповідно до її Статуту, а також виконуючи зобов'язання держави-члена Організації з безпеки і співробітництва в Європі конструктивно співробітничати у використанні всього діапазону можливостей ОБСЄ для запобігання конфліктам та їх розв'язання.

Метою розгляду даної проблематики є виявлення провідних тенденцій і найбільш важливих подій в цій сфері міжнародного життя, а також аналіз миротворчих операцій за участю України. До уваги взято приклади традиційних операцій, які базуються на тих самих засадах, що й перші з початку процесу миротворення після Другої світової війни, а також приклади появи операцій нового типу, якими стали «гуманітарні інтервенції», здійснення яких започатковане на межі двох століть.

Актуальність участі військових контингентів України у міжнародних миротворчих операціях за сучасних умов є одним із головних завдань, успішне виконання якого позитивно впливає на зміцнення авторитету України на світовій арені, сприяє розвитку співробітництва з євроатлантичними та регіональними структурами безпеки і через це має виняткове значення для національних та політичних інтересів нашої держави.

Міжнародні й національно-державні аспекти та змістовна сторона миротворчості розглянуто у роботах В. Литвина [1], [2]. Одним з провідних дослідників, що звертається до проблем врегулювання міжнародних конфліктів та гуманітарних катастроф і інтервенцій, проведення яких займає значну частину в діяльності ООН та НАТО, є В. Бруз [3-5]. Аналізуючи міжнародні процеси, місце в них ООН, він зупиняється на вивченні найважливішого питання сьогодення: врегулювання міжнародних конфліктів, місця в їх вирішенні України, важливості для нашої країни участі в миротворчих операціях як засобу підвищення її світового авторитету та впливу. Значний внесок в розробку проблем миротворчості здійснює Г. Перепелиця [6-9], у працях якого подано аналіз військово-політичних конфліктів, співробітництва України з міжнародними організаціями в умовах трансформаційних процесів. Аналітичні праці В. Ліпкана [10-13] містять матеріали про діяльність в галузі миротворчості в різних регіонах.

Треба зазначити, що Україна, проголосивши себе незалежною державою, розглядає участь у миротворчій діяльності як один із пріоритетних напрямів своєї зовнішньої політики. Підтвердженням цього є те, що з 1992 року понад 20 тисяч військово-службовців Збройних Сил України виконували миротворчі завдання у складі миротворчих місій під егідою ООН та інших міжнародних організацій. За цей період накопичено багатий досвід участі у міжнародних миротворчих операціях (ММО), який використовується на сучасному етапі реформування ЗС України та адаптації їх до вимог сьогодення.

Визначення засад зовнішньої політики України на початку 90-х років ХХ ст. сприяло формуванню головних завдань і напрямків здійснення курсу держави після закінчення холодної війни у постбіполярному світі. Нова міжнародна ситуація висувала перед країнами завдання, в яких треба було визначитись з метою пошуку цілей і переваг. У цих умовах важливим елементом зовнішньої політики України стає її залучення до миротворчої діяльності.

Слід зазначити, що миротворчі операції для України є засобом поширення співробітництва з важливими суб'єктами міжнародної політики та засобом забезпечення регіональної безпеки в сучасних умовах. Офіційно Україна визнає три види відповідних операцій:

- 1) безпосередньо ООН та з санкції Ради Безпеки;
- 2) ОБСЄ як важливої європейської структури;
- 3) під егідою НАТО як регіональної організації, що задіяна в операціях в різних частинах світу.

Взаємодія України в питаннях миротворення як з міжнародними структурами, так і з окремими країнами надає різнобічні переваги не тільки у справі військового співробітництва, а й поширює принципи економічної, науково-технічної, медичної та іншої співпраці.

Набуття практики військовими в миротворчих операціях, в свою чергу, сприяє підвищенню боєздатності українських збройних сил, зростанню рівня їх теоретичних та практичних знань, відповідності сучасним вимогам до армійських підрозділів. Головним показником українських миротворчих контингентів є досвід в залагодженні конфліктів, що є важливим як в країні перебування, так і на батьківщині.

Звернення Організації Об'єднаних Націй до України з пропозицією взяти участь у миротворчій операції на території колишньої Югославії у зв'язку з виникненням зон конфліктів і збройного протистояння було оцінено позитивно. З липня 1992 року Верховна Рада, враховуючи ситуацію, що склалась, приймає рішення про необхідність залучення збройних сил України до вирішення конфлікту у складі миротворчих сил ООН [14]. Ця подія стає відправним пунктом у миротворчості за участю українців. З цього часу проблема захисту національних інтересів України переважною мірою здійснюється через миротворчу діяльність.

Перші підрозділи української армії були залучені для миротворчих операцій на території Югославії, де воєнні дії супроводжувались варварським ставленням до мирного населення в Боснії та Герцеговині і Косово. ООН, здійснюючи превентивну дипломатію, не змогла запобігти конфлікту. Цей конфлікт виявив компоненти як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, які необхідно враховувати світовому співтовариству у розв'язанні конфліктів, що виникають на основі внутрішньополітичних, національних, етнічних, територіальних причин.

З метою врегулювання спірних питань між сторонами в югославському конфлікті ООН запроваджувала різні засоби [15, р. 39], [16, р. 73]. Серед них були дипломатичні, політичні, економічні кроки до організації конструктивного діалогу між конфліктуючими

сторонами. Навесні 1994 р. контингент ООН в Югославії нараховував 33 298 військово-службовців, 664 поліцейських, 593 спостерігачі [16, р. 91]. Щорічні витрати ООН на операцію склали 1,6 млрд дол.

Україна внесла суттєвий вклад у проведення операції ООН в цьому регіоні, направивши 2 батальйони чисельністю 1021 особа [17]. На жаль, лише протягом 1994 р. 10 представників українського контингенту були вбиті, а 50 отримали поранення.

Перед українськими миротворцями, в першу чергу, були поставлені завдання, які полягали в роз'єднанні ворогуючих сторін, що унеможливило б поновлення військових дій. У другу чергу, перед ними ставились завдання транспортування та охорони біженців, доставки гуманітарних вантажів, розмінування території, де відбувались військові дії, а також поновлення транспортної інфраструктури. Внаслідок виконання саме цих дій значно зріс авторитет збройних сил України.

Українські миротворці з перших років участі в операціях ООН були задіяні у виконанні цивільних функцій, зокрема, здійснювали будівництво в спустошених війною країнах. Це виявило специфіку в миротворчих операціях за участю України: залучення цивільних фахівців, які можуть виконувати більш кваліфіковано значну частину роботи, пов'язану з влаштуванням життя громадян як на території конфлікту, так і після поновлення миру.

Істотним кроком у напрямі розвитку теоретичних та практичних аспектів участі України у міжнародній миротворчій діяльності стала розробка Інструкції про підготовку миротворчих контингентів і миротворчого персоналу Збройних Сил України для участі в міжнародних миротворчих операціях [18]. Зазначений документ регламентує питання формування, підготовки та ротації підрозділів ЗС України, призначених для виконання миротворчих завдань. Головною складовою підготовки українських миротворців залишається бойова підготовка. Вона здійснюється таким чином, щоб забезпечити спроможність війська виконувати широкий спектр завдань в умовах зниження фінансування та зменшення чисельності особового складу.

Виникнення нових зон конфліктів безпосередньо в Європі потребувало застосування заходів, що повинні були терміново сприяти подоланню кризи. Україна стає активним компонентом міжнародних сил, що покликані були вирішити ці питання. У зв'язку з офіційним запрошенням взяти участь у миротворчій операції на території Боснії та Герцеговини згідно з резолюцією Ради Безпеки ООН № 1031 від 15 грудня 1995 р. [19], відповідні рішення приймають органи законодавчої влади [20]. На цій підставі Міністерство оборони передавало до складу багатонаціональних сил з виконання Дейтонської угоди окремий підрозділ і 10 літаків Іл-76 Військово-повітряних сил України.

Територія колишньої Югославії в другій половині 90-х років ХХ століття перетворювалась на найбільшу кризову зону. Потреба в миротворцях ООН, ОБСЄ, ЄС привела до розширення миротворчих контингентів. Звернення до представників від України диктувалось не тільки потребами роз'єднання сторін, а й необхідністю забезпечення охорони стратегічних об'єктів і виконанням поліцейських функцій. Миротворці з України покликані були для забезпечення проведення виборів, реконструкції шкіл, лікарень, ремонтування доріг, ліній електропостачання. Українські медики розгорнули госпіталь, який діяв не тільки для миротворчого контингенту, але й забезпечував потреби населення, яке на собі зазнало наслідки воєнних дій.

Миротворча операція навесні 1996 р. була поширена на Східну Славонію. Гранична чисельність українських військовослужбовців, відряджених до Перехідної адміністрації ООН у Східній Славонії (ПАООНСС), склала 50 осіб [21]. До складу місії Україна ввела окрему транспортну вертолітну ескадрилью чисельністю 165 осіб у

складі 6 вертольотів Мі-8; окрему протитанкову вертолітну ескадрилью з 125 особами і 10 вертольотами Мі-24; окрему танкову роту чисельністю 150 осіб у складі 11 танків [22]. До місії залучалась група офіцерів на командно-штабних посадах та група військових спостерігачів кількістю 60 осіб.

Українські миротворці перебували у складі місії ЮНПРОФОР протягом 1992 – 1995 рр. За час її існування на території Югославії взяли участь 6400 військово-службовців [23]. Основу контингенту складав 240-й окремий спеціальний батальйон, де кожні півроку відбувались ротації. Споріднені функції були покладені на 60-й окремий спеціальний батальйон, а також підрозділи військової поліції та 15-й окремий вертолітний загін. З 20 грудня 1995 р. ООН передала НАТО повноваження щодо миротворчих операцій і надала Альянсові мандат на втілення військових аспектів мирної угоди [24].

З грудня 1995 р. по грудень 1999 р. 240-й окремий спеціальний батальйон перебував у складі SFOR на території Боснії та Герцеговини. В цій місії взяли участь 2500 військовослужбовців з України [23]. Миротворці з України забезпечили за цей час проведення конвоїв з гуманітарною допомогою місцевому населенню, сприяли припиненню бойових дій, відновили трамвайні колії і трамвайний рух у Сараєво, у зв'язку з чим на честь українських миротворців трамваї пофарбували у жовто-блакитний колір.

За період перебування українського контингенту в Боснії та Герцеговині пройшло 13 ротацій, у кожній з них – по 400 миротворців. Загалом понад 5 тисяч солдат та офіцерів брали участь в операції в цьому регіоні [25]. Керівники миротворчої операції вважали за доцільне багаторазове використання їх навичок, знань та практики в миротворчих акціях. Безумовно, внесок українських миротворців в повернення миру на територію колишньої Югославії був суттєвим. Поступове повернення до звичного життя в нових країнах на Балканах ставало можливим і завдяки тим, хто здійснював в регіоні миротворчі операції.

У вересні 1995 р. Генеральний Секретар ООН Бутрос Галі звернувся до уряду України з проханням надіслати інженерно-мостовий підрозділ ЗСУ для участі у миротворчій операції ООН в Анголі з метою надання допомоги конфліктуючим сторонам у відновленні миру [26]. З кінця січня 1996 р. український підрозділ діяв у складі Контрольної місії ООН в Анголі [27]. Виконуючи відповідне рішення Верховної Ради, уряд прийняв постанову про фінансову забезпеченість діяльності українського контингенту миротворчих сил ООН в Анголі. Згодом українські підрозділи з'явилися в Сьєрра-Леоне в кількості 534 солдати та офіцери з поступовим доведенням кількості до 800 [28].

Ідея умиротворення сторін, які ворогують, примирення націй – одне з головних завдань ООН. Кінець цьому конфлікту поклали українські вертолітники. Їх ввели в кінці липня 2000 р. на прохання ООН, керівництво якої зрозуміло безрезультатність мирних переговорів з опозицією [19]. Після відомих подій з масовим захопленням заручників більша кількість країн-членів ООН перестала вводити свої миротворчі підрозділи в Сьєрра-Леоне. Що ж стосується України, то участь в цій місії, по-перше, обумовлена тим, що будучи членом ООН, наша країна була зобов'язана брати участь в операціях з підтримки миру. По-друге, Радою Безпеки ООН Україні запропоновані дуже вигідні умови участі в даній операції.

Перед тим, як відправити наші війська в Сьєрра-Леоне, українське військове керівництво провело масу підготовчих заходів. При цьому було враховано досвід перебування в Анголі 901-ї понтонно-мостової роти ВС України. Особлива увага зверталася на здоров'я військовиків. Кожному були зроблені щеплення від поширених в африканських країнах хвороб [29]. Тилові структури, які займалися підготовкою українського контингенту, забезпечили миротворців усім необхідним. Знаходячись на сьєрра-леонській землі, батальйон мав можливість автономного існування.

Протягом 90-х років ХХ ст. і початку ХХІ ст. Україна поступово робила свій внесок у регулювання конфліктних ситуацій на Голанських висотах, в сирійсько-ізраїльському протистоянні та в інших регіонах. Саме з 2000 р. миротворча діяльність України наповнюється більшим змістом, доволі швидко зростає географія миротворчих операцій із залученням наших контингентів. Це свідчило про здобуття якісно нового етапу розвитку миротворчості як одного з основних компонентів зовнішньої політики.

Саме у цей час, у липні 2000 р., окремий інженерний батальйон почав виконувати завдання у складі Тимчасових сил ООН у Лівані [30], де українські сапери проводили маркування та розмінування мінних полів і автомобільних шляхів, ремонтували та відновлювали дорожню мережу, споруджували фортифікаційні системи для підрозділів Місії.

У серпні 2003 р. у Республіці Ірак було розгорнуто український миротворчий контингент (УМК) у складі окремої механізованої бригади та групи офіцерів штабів загальною чисельністю близько 1600 військовослужбовців. Українські військовослужбовці в Іраку відповідали за підтримання безпеки у зоні відповідальності, супроводження конвоїв та гуманітарних вантажів, несення служби на блокпостах, проведення патрулювань, забезпечення безпеки діяльності міжнародних гуманітарних організацій, надання гуманітарної та медичної допомоги місцевому населенню.

У січні 2004 р. до Місії ООН у Ліберії було направлено окремий вертолітний загін. У складних кліматичних умовах українські миротворці виконували завдання з перевезення персоналу місії і транспортування вантажів, супроводження військ та здійснення польотів зі спостереження тощо.

Представники України виконують свої обов'язки щодо забезпечення миру в різних регіонах африканського континенту. Вони задіяні в операціях у Конго, Ліберії, Ефіопії та Еритреї, в 2005 році з'явилися в Судані у зв'язку з загостренням ситуації. Потреба в українських миротворцях виникала і на американському континенті, де в Гватемалі вони перебували протягом січня – травня 1997 р., і навіть у Східному Тиморі у Південній Азії.

Слід зазначити, що в межах СНД [31], [32] українські миротворці також вносили свій вклад у справу збереження миру. З 1994 по 2000 р. вони перебували в Таджикистані. З того ж часу вони задіяні у Грузії та Придністров'ї. Але цей спектр миротворення потребує самостійного окремого дослідження з залученнями всіх структур, що є ініціаторами миротворчості на пострадянському просторі.

За 17 років участі у миротворчих операціях Україна довела, що може вирішувати складні завдання. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню авторитету на міжнародній арені, є одним з важливих факторів розширення співпраці з державами світу. Миротворчість набула нових рис та повною мірою стала важливим компонентом зовнішньополітичного курсу країни, а також засобом розв'язання проблеми безпеки країни. Українські військовослужбовці проходять серйозну підготовку, яка може бути використана на благо країни, а співпраця з міжнародними організаціями позитивно впливає на міжнародний статус України, забезпечує їй відповідну підтримку в разі потреби. Україна, вносячи свій вклад в боротьбу з негативними явищами у світі, сприяє зниженню рівня загроз, що, у свою чергу, є елементом сприятливого клімату співіснування країн. Співпраця з міжнародними організаціями дозволяє нашій країні бути елементом безпеки, тим самим забезпечуючи певний рівень стабільності.

Дослідження має практичний інтерес для нашої країни, вивчення сучасного стану взаємодії України з міжнародними організаціями повинно спиратись на аналіз важливих подій, що відбувались у останні роки. Здобуття Україною незалежності, визначення її зовнішньої політики з урахуванням того, що вона була одним із засновників Організації Об'єднаних Націй, стає важливим фактором розвитку міжнародних відносин. Аналіз

ситуації дозволив зробити висновки, що Україна в новій міжнародній ситуації після закінчення холодної війни, припинення конфронтації в межах біполярного світу знайшла певну нішу для реалізації свого зовнішньополітичного курсу. Участь у миротворчих операціях в різних регіонах світу стає саме тим напрямом, де Україна сконцентрувала свої зусилля, які знайшли підтримку у світової спільноти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Литвин В.М. Україна на межі тисячоліть (1991 – 2000 рр.) / Литвин В.М. ; НАН України ; Ін-т історії. – К. : Альтернатива, 2000. – 360 с. – (Україна крізь віки).
2. Литвин В. Зовнішня політика України: 1990 – 2000 / В. Литвин // Віче. – 2001. – № 1. – С. 16-46.
3. Бруз В.С. Гуманітарні катастрофи та «гуманітарні інтервенції» / В.С. Бруз // Політика і час. – 2001. – № 3. – С. 76-81.
4. Бруз В. Право вето ще не застаріло / Бруз В. // Політика і час. – 1999. – № 3. – С. 7-10.
5. Бруз В.С. ООН і врегулювання міжнародних конфліктів: навч. посібник / Бруз В.С. – К. : Либідь, 1995. – 112 с.
6. Перепелица Г.Н. Военно-политический конфликт. Проблемы теории и социальной практики / Перепелица Г.Н. ; Нац. ін-т стратег. дослідж. при адміністрації Президента України. – К., 1996. – 229 с.
7. Україна і НАТО / Г.М. Перепелица, М. Карновале, С. Пирожков [та ін.] // Політика і час. – 1995. – № 6. – С. 34-42.
8. Перепелица Г.М. Україна і НАТО: перспективи співробітництва / Г.М. Перепелица // Національна безпека та оборона. – 2000. – № 8. – С. 21-29.
9. Перепелица Г.М. Вступ до НАТО як результат євроатлантичного вибору України / Г.М. Перепелица // Економічний часопис-XXI. – 2001. – № 6. – С. 19-22.
10. Ліпкан В.А. Теоретико-методологічні засади управління у сфері національної безпеки України : монографія / Ліпкан В.А. – К. : Нац. акад. внутрішніх справ України, 2005. – 350 с.
11. Ліпкан В.А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України : монографія / Ліпкан В.А. – К. : Текст, 2003. – 600 с.
12. Ліпкан В.А. Тероризм і національна безпека України / Ліпкан В.А. – К. : Знання, 2000. – 181 с.
13. Ліпкан В.А. Національна безпека України: нормативно-правові аспекти забезпечення: монографія / Ліпкан В.А. – К. : Текст, 2003. – 180 с.
14. Постанова Верховної Ради України від 3 липня 1992 року «Про участь батальйону Збройних Сил України в миротворчих Силах Організації Об'єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії» // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 38. – С. 564.
15. The United Nations at 50 notes speakers. – N.Y. : Depart. of Public information, 1995.
16. The United Nations and the situation in the Former Yugoslavia. – N.Y. : United Nation, 1994.
17. Про затвердження Інструкції з організації участі миротворчих контингентів і персоналу Збройних Сил України в міжнародних миротворчих операціях [Електронний ресурс] : наказ Міністра оборони України від 25.05. 2006 р. № 605/12479 – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1097.666.0-22.10.2007>.
18. Кастеллі В. НАТО + Україна = дружба / В. Кастеллі // ПіК. – 1999. – № 34. – С. 16.
19. Документальний архив Организации Объединенных Наций [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/russian>. – Назва з екрана.
20. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 1995 р. «Про участь українського контингенту в операції багатонаціональних Сил з виконання угоди на території Боснії та Герцеговини» [Електронний ресурс]. – Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>.
21. Постанова Верховної Ради України «Про участь контингенту Збройних Сил України в миротворчих Силах Організації Об'єднаних Націй у Східній Славонії» // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 14. – С. 66.
22. Міністерство Оборони України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>.
23. Апарат Верховної Ради України. Інформаційне управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
24. Організація Північноатлантичного договору. – К. : Молодь, 1999. – С. 129.
25. Дзеркало тижня. – 1999. – 12-18 червня.
26. Гаврилов В. Современные проблемы миротворчества в Африке / В. Гаврилов, С. Шатков // Зарубежное военное обозрение. – 2000. – № 8. – С. 2-12.
27. Голос України. – 1996. – 13 березня.

28. Закон України «Про схвалення рішення Президента України про направлення миротворчого контингенту для участі України в Місії Організації Об'єднаних Націй в Сьєрра-Леоне» // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 4. – С. 20.
29. Газета «День» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/rus>. 19.10.2000.
30. Документальний архів Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.Lebanon/unifilfacts.htm>.
31. The Organization for Security and Co-operation in Europe – Організація по безпеці і співробітництву в Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org> – Назва з екрана.
32. Документальний архів організації Североатлантичного договору [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nato.int/docu/home.htm>.

Л.В. Комарова

Миротворчество как реализация внешнеполитического курса Украины

Статья посвящена проблеме становления, развития и выявления особенностей миротворчества как одного из компонентов внешней политики Украины. Исследование этой темы отвечает современным потребностям мира в решении проблем стабильности и безопасности. В работе определены предпосылки привлечения Украины к миротворческой деятельности и ее роль в этом процессе. На основе изучения большого количества документальных материалов проведен всесторонний комплексный анализ миротворческой деятельности ведущих международных организаций, которым дается полная объективная характеристика и оценка. Приведены объективные причины характерных изменений в развитии миротворческих операций. Выявлены отдельные малоизученные вопросы, касающиеся миротворчества как реализации внешнеполитического курса Украины.

L.V. Komarova

Article is devoted to the formation, development and identifying characteristics of peacemaking as a component of Ukraine's foreign policy. Principles of international law, UN Charter and other international legal acts. Investigation of this subject meets the modern needs of the world in solving the problems of stability and security. The paper identified the prerequisites for Ukraine's involvement in peacekeeping activities and its role in this process. On the basis of a large number of documentaries, a comprehensive analysis of complex peacekeeping operations of leading international organizations, which provides a complete objective description and evaluation. These are objective reasons for specific changes in the development of peacekeeping operations. It is found some lesser known issues related to peacemaking as the implementation of Ukraine's foreign policy.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2009.